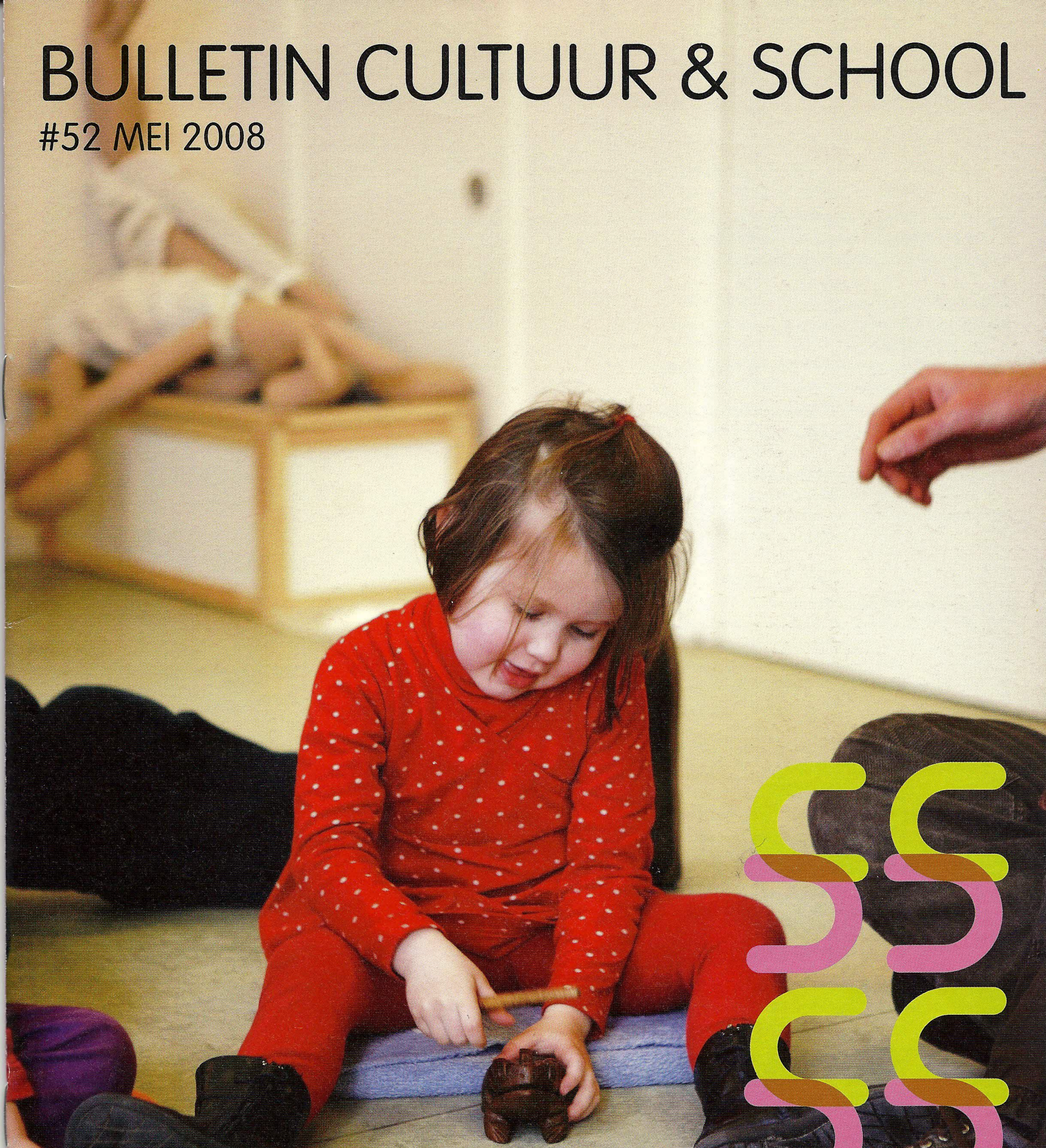
BULLETIN CULTUUR & SCHOOL

#52 MEI 2008

- Cultuureducatie voor peuters en kleuters
- Extra aandacht voor talent
- De Cultuurkaart ontrafeld

fotografie: Dieuwertje Komen

Cultuureducatie voor peuters en kleuters

Stel de ontmoeting centraal

Peuters en kleuters zijn niet de eersten aan wie gedacht wordt bij het organiseren van cultuureducatieve activiteiten. Vreemd, zo blijkt uit een rondgang langs zowel aanbieders als afnemers. Juist heel jonge kinderen vormen een geweldige doelgroep. Ze reageren recht uit het hart, doen niet alsof en gaan direct aan de slag met wat zij zien of horen. Over 'goede cultuureducatie' voor jonge kinderen bestaat weinig twijfel: het moet 'echt' zijn en aansluiten bij wat kinderen van nature in zich hebben.

Maar wat is echt? Erfgoed is echt, daar is iedereen het over eens. Het bevindt zich in de directe leefomgeving van kinderen, kan aangeraakt, bekeken en onderzocht worden. Ontwikkelaars van educatieve erfgoedprojecten zoomen daarom al langer in op jonge kinderen. Oude versjes, foto's van opa en oma, graven naar schatten in de zandbak, een bezoekje aan een molen. In het 4-jarige project *Erfgoed à la Carte* werd onder regie van Erfgoed Nederland in 15 regio's in Nederland een doorgaande leerlijn erfgoededucatie ontwikkeld. Voorbeelden van good practice zijn vastgelegd op de dvd *Samenwerken aan goed onderwijs*. En wat blijkt? Ook, en misschien wel juist, jonge kinderen worden gegrepen door de schatten die zich in de directe omgeving van de school bevinden.
Maar hoe realiseer je binnen andere cultuurdisciplines educatie die peuters en kleuters echt raakt? De ervaringen van verschillende ontwikkelaars en afnemers wijzen de weg.

TOEVAL GEZOCHT

Annemieke Huisingh is initiatiefnemer en projectleider van *Toeval Gezocht*, een megaproject voor kleuters op 15 basisscholen in Noord-Holland. Het project mondde uit in een tentoonstelling van het werk en het werkproces van de kinderen in het Stedelijk Museum Amsterdam. Huisingh is zelfstandig werkzaam op het gebied van kunst en onderwijs en deskundig in de Reggio-Emiliabenadering. In het project *Toeval Gezocht* wordt een brug geslagen tussen een museum voor moderne kunst en het binnenschoolse leren. De gedachte is de verbinding te onderzoeken tussen de creativiteit van kinderen en de artistieke kwaliteiten van kunstenaars. Huisingh vond partners in het Stedelijk Museum, Kunst en Cultuur Noord-Holland en de Steunpunten voor kunsteducatie die Noord-Holland rijk is. Huisingh: "We gingen zes weken lang, twee dagdelen per week op 15 scholen, met 15 kunstenaars en 27 stagiaires aan de slag met *Toeval Gezocht*. Op advies van het Stedelijk Museum werd de tentoonstelling van Heringa/Van Kalsbeek gekozen als vertrekpunt. Voor dit kunstenaarsduo is jutten en verzamelen een essentiële strategie. Dat geldt ook voor jonge kinderen. Het leven van kinderen wordt vanaf hun geboorte gekenmerkt door wat je 'jutten' zou kunnen noemen. Ze vangen beelden, geluiden, geuren, indrukken, voorwerpen. Ze gebruiken al hun zintuigen en geven elk moment opnieuw betekenis aan wat ze ontmoeten. Daar wilden we bij aansluiten in *Toeval Gezocht*."

SCHATTEN ORDENEN

Het verzamelen vormde de start op elke school. Op de Familieschool in Heerhugowaard gingen de leerkrachten na een prentenboek over een verzamelende muizenfamilie met de kinderen naar het strand. Zij sleepten een wereld aan spullen mee: plastic flessen, scheepstouw, stukken hout, schelpen, een vieze handschoen. "Alles ging mee naar school", vertelt

> "De kern is dat jonge kinderen de ruimte moeten krijgen om hun eigen spoor te volgen en hun eigen talen te spreken."
>
> Loris Malaguzzi, grondlegger van de Reggio Emilia-benadering

cultuurcoördinator Ria Laan. "In het atelier begonnen de kinderen meteen met het ordenen van de schatten. Wat hoort bij wat? Wat vind ik mooi om bij elkaar te leggen? Zo ontstonden al snel de eerste composities. De ruimte stond vol met verf, ecoline, draden, karton, lijm: allerlei materialen om van de spullen die we hadden verzameld weer andere dingen te maken. Sommige kinderen gingen meteen aan de slag en er ontstonden werken van karton, lijm en schelpen."
In de Reggio-Emiliabenadering zijn de kinderen de protagonist, de koploper. Volwassenen stellen zich faciliterend op. Zo was dat ook in *Toeval Gezocht*. Voor sommige kinderen was dat wennen. Laan: "Ze durfden niet meteen alles uit zichzelf te gebruiken. We merkten dat ze gewend zijn opdrachten te krijgen. Nu reageerden we alleen maar op wat de kinderen inbrachten. Al na twee keer veranderde hun houding. Kwamen ze in het begin nog binnen met de vraag: 'Juf, wat gaan we doen?' of 'Wat mag ik doen?', na een paar keer kwamen ze vastberaden binnen en zeiden ze: 'Vandaag ga ik….'."

REGGIO EMILIA

"De voorbereiding van *Toeval Gezocht* was intensief", vertelt Laan. "Drie hele dagen waren we met alle deelnemende leerkrachten en de 15 kunstenaars bijeen om ons te verdiepen in de uitgangspunten van Reggio Emilia en van dit project. Opvallend was dat de gedachte bij iedereen onmiddellijk aansloeg. Wij kleuterjuffen en –meesters herkennen ons goed in de uitspraak van de grondlegger van Reggio Emilia, Loris Malaguzzi: 'Het kind heeft 100 werelden om te ontdekken, 100 werelden om uit te vinden, 100 werelden om te dromen. Het kind heeft 100 talen (en nog eens 100, 100, 100), maar de school en de samenleving stelen er 99.' De kern is dat jonge kinderen de ruimte moeten krijgen om hun eigen spoor te volgen en hun eigen talen te spreken. Het heerlijke van dit project was dat dit nu voor 120 procent mocht. Er is in het onderwijs zoveel aandacht voor het cognitief lerende kind en zo weinig voor het onderzoekende kind. Het voelde voor de meesten van ons als een erkenning van hoe wij kijken naar peuters en kleuters."

2 TURVEN HOOG

Een ander groot evenement voor heel jonge kinderen, het tweedaagse theaterfestival *2 Turven Hoog*, wordt jaarlijks georganiseerd door Ingrid Wolff en Fako Kluiving van de Stichting 2+Producties. Deze stichting zet

"Als aan de basisvoorwaarden is voldaan, kunnen jonge kinderen heel veel aan. Veiligheid is de belangrijkste."

Ingrid Wolff van Stichting 2+Producties

zich in voor kwaliteitsverbetering in het kunst- en cultuuraanbod voor heel jonge kinderen in Nederland en in het buitenland. Het is Wolffs rotsvaste overtuiging dat theatermakers niet iets moeten gaan bedenken speciaal voor peuters en kleuters. "Maak iets waar je zelf achter staat, doe iets waar je goed in bent, waar je zelf van geniet en ze hangen aan je lippen. Vrij geïmproviseerde muziek vinden volwassenen vaak niet om aan te horen. Jonge kinderen gaan het aan, staan ervoor open en worden geraakt door ritme of klank." Wolff benadrukt dat we ons moeten realiseren dat voor jonge kinderen alles echt is. "Daarom werkt het niet om een man in een kippenpak op het podium te zetten. Kinderen zien die kip en niet de man. En een kip is niet zo groot en dus is dat doodeng. Datzelfde geldt voor clowns. Clowns zijn helemaal niet leuk voor kleine kinderen, dat is een enorme misvatting en getuigt van weinig respect. Als kunstenaars het idee loslaten dat zij speciaal iets moeten maken voor jonge kinderen, kan het aanbod voor deze doelgroep een enorme impuls krijgen. Dan zijn ze niet langer afhankelijk van de geringe afzetmarkt. Ga met wat je gemaakt hebt de ontmoeting aan met jonge kinderen en je hebt een fantastisch publiek. Kinderen hebben alles in zich, je hoeft het alleen maar aan te raken. Bied kinderen de mogelijkheid om iets te doen met wat jij kunt laten zien. Zet een cellist in een kamer met z'n instrument. Die man houdt van z'n cello en kinderen zien en voelen dat."
Volgens Wolff kunnen jonge kinderen ongelooflijk veel aan, als aan de basisvoorwaarden is voldaan.
"Veiligheid is de belangrijkste. Zorg dat een zaal verlicht is als de kinderen binnenkomen, zorg dat je de kinderen persoonlijk welkom heet en dat je ze echt ziet. Houd verder rekening met de vrij korte spanningsboog van jonge kinderen en geef ze de mogelijkheid iets terug te geven. Kinderen willen reageren op wat ze zien. Soms

Voorstelling Bramborry van Theatergroep De Spiegel uit Antwerpen tijdens 2 Turven Hoog (foto: Walter Vlaanderen).

Kinderen van de Familieschool in Heerhugowaard maken een bewaarplek voor kastanjes in het kader van het project Toeval Gezocht.

met woorden, maar ook door het decor aan te raken of een tekening te maken. En tot slot: realiseer je dat voor kinderen een bezoek aan een theater één grote voorstelling is. De reis erheen, het binnenkomen en rondkijken in het theater. En dan ook nog een voorstelling: dat is heel enerverend."

MUZIEK IN JE BUIK

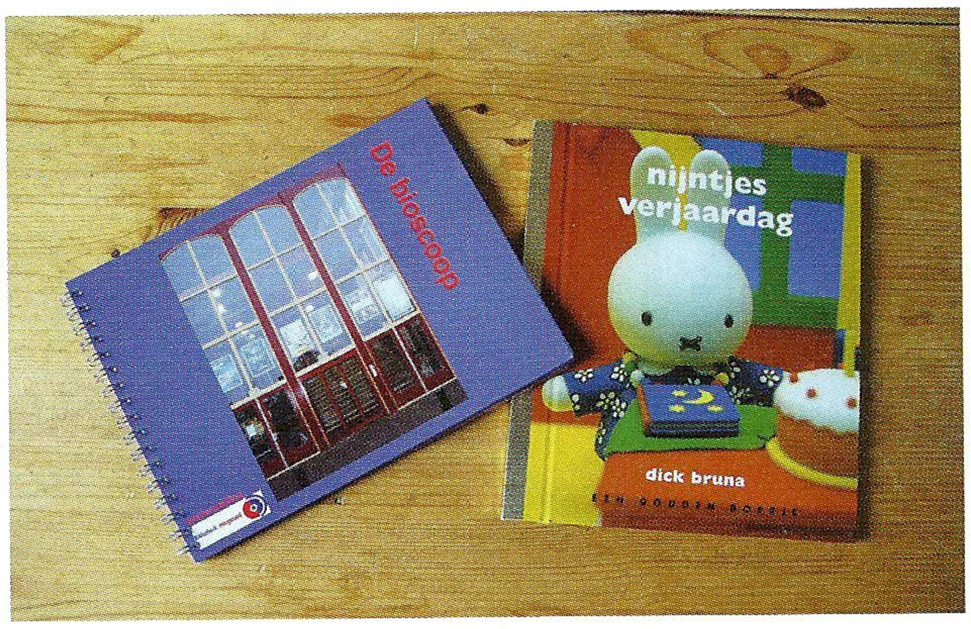
Veel van wat Wolff zegt sluit naadloos aan bij de ervaringen van Geert van Thull, groepsleider op het kinderdagverblijf De Dikke Deur in Rotterdam. Hij trekt er zoveel mogelijk met zijn peuters op uit op zoek naar ontmoetingen, het liefst ook met kunstenaars. Veiligheid staat daarbij voorop. Vanuit de bescherming van de bolderkar maken de kinderen kennis met straatmuzikanten, zijn ze toeschouwer bij het Chinees Nieuwjaar op de Kruiskade, werken mee met een kunstenaar die een muurschildering maakt en gaan ze naar de bibliotheek. Het liefst onaangekondigd, want ook bij Van Thull staat 'echt' hoog in het vaandel. "Ik hoop altijd dat er interactie ontstaat tussen de kunstenaar en de kinderen. Dat bereik je volgens mij het best als kunstenaars hun eigen plezier in hun werk laten zien. Ze moeten niet per se de kinderen willen amuseren. Daar trappen ze toch niet in. Laatst had ik muzikanten op de groep. Ze speelden gewoon wat ze zelf mooi vonden en de kinderen kropen bijna ín de instrumenten. Dat is wat ik nastreef: die beleving, het gevoel van de muziek in je buik."
Een theaterbezoek noemt van Thull 'de overtreffende trap van een uitstapje'. "Dat is écht iets. Groot ontzag hebben ze voor het gebouw, de grote hoge zaal, de stoelen. De bolderkar is ook dan heel belangrijk. Daarmee komen we binnen, daar liggen hun jassen in en daar komen ze direct na de voorstelling bij terug. Het is hún veilige plek."

PEUTER EN FILM

In Hoogezand hebben ze inmiddels ook ervaring met peuters als doelgroep van een cultureel evenement. Dit jaar zullen voor de tweede maal naar schatting 600 peuters deelnemen aan *Peuter en Film*. Dit project wordt georganiseerd door de openbare bibliotheek, de bioscoop en de peuterspeelzalen en kinderdagverblij-

Muziekles van muziekpedagoge
Ina Pietersen op het kinderdagverblijf
De Dikke Deur in Rotterdam.

Materialen voor het project Peuter en Film (foto: bibliotheek Hoogezand).

ven. Taalontwikkeling en media-educatie komen in het project bij elkaar. Het uitgangspunt vormde vorig jaar het prentenboek *Nijntjes verjaardag* dat op alle betrokken peuterspeelzalen wekenlang in al z'n aspecten centraal stond. Aan het eind van het traject bezochten de peuters de bioscoop waar de film van het prentenboek op het grote doek te zien was.
Het Nederlands Instituut voor Filmeducatie (NIF) adviseerde bij de ontwikkeling van het project. Gabriel Maassen, directeur van het NIF: "We hebben meegedacht over hoe voor peuters een verbinding kan worden gemaakt tussen taal en beeldtaal. Ook is gezocht naar een manier om de kennismaking met de bioscoop al in de peuterspeelzaal te laten beginnen. Het project laat zien dat ook voorschoolse initiatieven een bijdrage kunnen leveren aan mediaopvoeding. Wat *Peuter en Film* extra bijzonder maakt, is dat het een samenwerkingsproject was tussen een commercieel bedrijf (bioscoop) en maatschappelijke instellingen."
Annet Lugtmeijer is manager van de commerciële partner, de JT bioscoop in Hoogezand, en is samen met de Timpaangroep [de overkoepelende organisatie voor onder meer kinderopvang en peuterspeelzalen – red.] initiatiefnemer van het project. Lugtmeijer: "We wilden iets doen wat nog niet eerder was gedaan. Vanuit de gedachte dat peuters de bezoekers van de toekomst zijn, is dit plan gelanceerd. Al snel werd het heel groot omdat we zoveel partners vonden. Het was daardoor ook organisatorisch goed uitvoerbaar. De bibliotheek heeft een boekje gemaakt over de bioscoop, dat erg geholpen heeft in de voorbereiding. Het is een beeldverhaal met foto's van de voorkant van het gebouw, van de zaal, het grote doek, de trap: alles wat de kinderen hier tegenkomen. Eenmaal in de bioscoop zagen ze al die dingen terug en was de eerste spanning eraf. De herkenning was helemaal compleet toen Nijntje op het grote doek verscheen."

"Ook voorschoolse initiatieven kunnen een bijdrage leveren aan mediaopvoeding."

Gabriël Maassen van het Nederlands Instituut voor Filmeducatie

SCHOOLBREDE AANPAK

Hoe verwerft cultuureducatie voor peuters en kleuters nu de plaats die het verdient? Voor het primair onderwijs zit er schot in de zaak sinds ook leerkrachten uit de onderbouw zich laten opleiden tot interne cultuurcoördinator (ICC'er). Het doel van de ICC-cursus is te komen tot een doorgaande leerlijn cultuureducatie. Ria Laan, cultuurcoördinator op de Familieschool, ziet het als een voordeel dat zij met kleuters werkt. "Onze manier van werken, namelijk aansluiten bij de eigenheid en autonomie van kinderen en gebruik maken van wat er van nature in kinderen aanwezig is, zou ik willen vertalen in een schoolbrede aanpak van cultuureducatie. Samen met mijn collega's uit de midden- en onderbouw, met wie ik een werkgroep vorm, zetten we de voorzichtige eerste stappen. De ervaringen van *Toeval Gezocht* geven een belangrijke impuls aan onze cultuureducatie. We willen de aanpak graag doortrekken naar de andere groepen."
Cultuurcoördinatoren voor peuterspeelzaal en kinderdagverblijf zijn er nog niet. Voorlopig zal het waarschijnlijk afhankelijk blijven van enthousiaste individuen als Geert van Thull of en hoe peuters kennismaken met kunst en cultuur. Dat er beweging is blijkt misschien wel uit het feit dat Hoogezand nu de financiering rond heeft voor de tweede editie van *Peuter en Film*.

MEER INFORMATIE

- Erfgoed à la Carte
  www.erfgoedalacarte.nl
- Toeval Gezocht
  www.toevalgezocht.nl
- Reggio Emilia
  www.cultuurplein.nl/po/theorie/theorieen/reggioemilia www.pedagogiekontwikkeling.nl
  www.reggiochildren.it
- 2turvenhoog
  www.2turvenhoog.nl
- Peuter en Film Hoogezand
  Bibliotheek Hoogezand
  hoogezand@mijneigenbibliotheek.nl
- NIF
  www.av-mediaeducatie.nl
- *Grote kunst voor kleine mensen*
  dvd van de KRO met korte films voor kinderen van 2 tot en met 6 jaar. www.grotekunstvoor kleinemensen.nl
- ICC: Cultuurnetwerk Nederland organiseerde op 23 januari j.l. in overleg met het Ministerie van OCW een netwerkdag voor interne cultuurcoördinatoren. Zie voor verslag: www.cultuurcoordinator.nl/icc
- *De dag van de cultuureducatie* die Cultuurnetwerk Nederland jaarlijks organiseert, zal dit keer in het teken staan van peuters en kleuters. Goede voorbeelden, ervaringen en nieuwe perspectieven zullen op 10 juni in Arnhem worden uitgewisseld. Voor meer informatie en aanmelding: www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/evenementen

PUBLICATIES

- *Muziek en dans: activiteiten voor peuters:* brochure en cd, uitgegeven door SLO, met uitgewerkte muziek- en dansactiviteiten voor peuterleid(st)ers. Bestellen en kosten: verkoop@slo.nl, € 21,-
- k.i.p, magazine beeldende kunst en vormgeving in Noord-Holland, december 2007: *Toeval Gezocht.* Downloaden: www.cbknh.nl/downloads_44/KIP-9_WEB.pdf
- *Zicht op …Reggio Emilia* met onder meer een artikel van Annemieke Huisingh. Downloaden: www.cultuurnetwerk.nl/producten_en_diensten/zicht_op.asp
- Kunstzone, december 2007: *Italiaanse toestanden in Edam.* Downloaden: www.kunstzone.nl/kunstzone/magazines/2007/kunstzoneobj.2007-11-10.6827825095

EERDER VERSCHENEN ARTIKELEN OVER DIT ONDERWERP IN BULLETIN CULTUUR & SCHOOL

- Nummer 41, februari 2006: *Verteltassen inspireren kinderen én ouders*
- Nummer 25, december 2002: *Kleuters genieten van kunst*

Downloaden: www.cultuurplein.nl/bulletin/bulletinpdf

Muziekles op het kinderdagverblijf
De Dikke Deur in Rotterdam.